
Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 33 (2009)

Αφιέρωμα: Μεγάλες ερωτήσεις, πολλές απαντήσεις. Θεωρία και μέθοδος στην έρευνα της Ευρωπαϊκής ενοποίησης

**Τα εθνικά πολιτικά κόμματα ως θεσμοί
ολοκλήρωσης υπό το φως της νεολειτουργικής
θεωρίας**

Επαμεινώνδας Μαριάς

doi: [10.12681/hpsa.14472](https://doi.org/10.12681/hpsa.14472)

Copyright © 2017, Επαμεινώνδας Μαριάς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαριάς Ε. (2017). Τα εθνικά πολιτικά κόμματα ως θεσμοί ολοκλήρωσης υπό το φως της νεολειτουργικής θεωρίας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 33, 30–48. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14472>

ΤΑ ΕΘΝΙΚΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΩΣ ΘΕΣΜΟΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

*Επαμεινώνδας Μαριάς**

Το άρθρο υποστηρίζει ότι η νεολειτουργική θεωρία, παρότι στις απαρχές της θεώρησε τόσο τα εθνικά όσο και τα υπερεθνικά πολιτικά κόμματα ως σημαντικούς παράγοντες ολοκλήρωσης, στην πορεία επικεντρώθηκε περισσότερο στον ρόλο των ομάδων συμφερόντων και της γραφειοκρατίας υποτιμώντας τον καθοριστικό ρόλο των εθνικών πολιτικών κομμάτων στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Επανερχόμενοι ωστόσο στις θεμελιώδεις αφετηριακές έννοιες και αρχές της νεολειτουργικής θεωρίας παρατηρούμε ότι ο Ernst Haas αφιέρωσε μεγάλο μέρος της αρχικής του έρευνας για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον ρόλο ακριβώς των εθνικών πολιτικών κομμάτων ως παραγόντων ολοκλήρωσης. Αναλύοντας τα βασικά χαρακτηριστικά μιας υπερεθνικής πολιτικής κοινότητας επισήμανε ότι το αίσθημα κοινότητας ενισχύεται όταν τα εθνικά πολιτικά κόμματα προκρίνουν την υπερεθνική έναντι της δράσης των εθνικών τους κυβερνήσεων.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και η συμβολή τους στο ενοποιητικό εγχείρημα φέρνουν στο προσκήνιο σειρά ερωτημάτων τα οποία επιχείρησε να απαντήσει η επιστημονική κοινότητα κυρίως στο εξωτερικό αν και, κατά τα τελευταία 15 χρόνια, έχει γίνει σημαντική ερευνητική προσπάθεια στο πεδίο της θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο.¹

Στο άρθρο αυτό εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο προσέγγισε τον ρόλο

* Ο Επαμεινώνδας Μαριάς είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο τμήμα Οικονομικών Επιστημών της σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης.

1. Για τη μελέτη της θεωρίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στην Ελλάδα, βλ. Ε. Μαριάς, «Εισαγωγή της ελληνικής έκδοσης», στο Β. Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, Μεταίχιμο, Αθήνα, 2006, σ. xvi-xx.

που διαδραμάτισαν τα εθνικά πολιτικά κόμματα σε σχέση με το ευρωπαϊκό ενοποιητικό εγχείρημα μία από τις μεγάλες θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η νεολειτουργική θεωρία.²

2. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΝΕΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

α. Θεωρητικά προλεγόμενα

Ο Ernst Haas³ αρθρώνει τη νεολειτουργική του προσέγγιση θεωρώντας ως δεδομένο ότι η διαδικασία ολοκλήρωσης πλουραλιστικών κοινωνιών στο

2. Για τη νεολειτουργική θεωρία βλ., κυρίως, το έργο του E. Haas' μεταξύ άλλων: *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford University Press, Stanford California 1958' «International organization, The European and the universal process», στο E. Haas - D. Mitrany κ.ά., *Limits and Problems of European Integration*, Martinus Nijhoff, Χάγη 1963' *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*, Stanford University Press, Stanford California 1964' «Uniting Europe and Uniting Latin America», *Journal of Common Market Studies*, τόμ. 5, 1966-67, και «Turbulent fields and the theory of regional integration», *International Organization*, τόμ. 30, αρ. 2, άνοιξη 1976. Για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση από πλευράς νεολειτουργιστών, βλ. και L. Linderberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford University Press, Stanford California 1963' του ίδιου, «Decision making and integration in European Community», *International Organization*, τόμ. 20, 1966' C.P. Schmitter, «Three neo-functional hypotheses about regional integration», *International Organization*, τόμ. 23, αρ. 1, χειμώνας 1969' του ίδιου, «Further notes on operationalizing some variables related to regional organization», *International Organization*, τόμ. 23, αρ. 2, άνοιξη 1969' L. Linderberg, «Political integration as a multidimensional phenomenon requiring multivariate measurement», *International Organization*, τόμ. 24, 1970' L. Linderberg - S. Scheingold, *Europe's Would Be Polity*, Prentice Hall, Englewood Cliffs 1970, και S. Scheingold, «Domestic and international consequences of regional integration», *International Organization*, τόμ. 24, 1970.

3. Για τον E. Haas στην ελληνική βιβλιογραφία βλ. και Κ. Στεφάνου, *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 1984, σ. 3' Π. Κ. Ιωακείμης, *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1992, σ. 32' Μ. Τσινιοιζέλης, «Θεωρία της διεθνούς και πολιτικής ενοποίησης», στο Ν. Μαραβέγιας - Μ. Τσινιοιζέλης (επιμ.), *Η ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Θεμέλιο, Αθήνα 1994, σ. 37' Π. Ήφραιτος, *Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 1999, σ. 36 κ.ε.' Ν. Μαριάς, «Διαπραγματευόμενοι την ειρήνη: Η απόφαση του Ελσίνκι για την ευρωπαϊκή πολιτική της Τουρκίας υπό το φως θεωριών της ολοκλήρωσης», στο Π. Καζάκος - Π. Λιαργκόβας - Ν. Μαριάς - Κ. Μποποτσιού - Κ. Πολυχρονάκη, *Η Ελλάδα και το ευρωπαϊκό μέλλον της Τουρκίας*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2001, σ. 73 κ.ε.' Δ. Χρυσόχου, *Θεωρία της ευρωπαϊκής ενοποίησης*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2003, σ. 113-123' Ε. Μαριάς, *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελληνοτουρκική προσέγγιση*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2005, σ. 131-147.

πλαίσιο της Δυτικής Ευρώπης δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει στη δημιουργία μιας ευρύτερης πολιτικής κοινότητας σε υπερεθνικό επίπεδο με έντονα πλουραλιστικά στοιχεία στην οποία θα κυριαρχούσαν τα πολιτικά κόμματα και οι ομάδες συμφερόντων. Έτσι ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων στο πλαίσιο της νεολειτουργικής θεωρίας θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντικός. Η *πολιτική κοινότητα* κατά τον Haas συνιστά μία κατάσταση κατά την οποία συγκεκριμένες ομάδες και άτομα δείχνουν μεγαλύτερη *νομιμοφροσύνη/πίστη* στους κεντρικούς πολιτικούς θεσμούς απ' ό,τι σε οποιαδήποτε άλλη εξουσία, σε έναν προσδιορισμένο γεωγραφικό χώρο και για συγκεκριμένη χρονική περίοδο.⁴ Όπως επισημαίνει:

«πολιτική κοινότητα είναι μία κατάσταση πραγμάτων κατά την οποία ομάδες συμφερόντων και μεμονωμένα άτομα δείχνουν νομιμοφροσύνη στους κεντρικούς πολιτικούς τους θεσμούς παρά σε οποιαδήποτε άλλη πολιτική εξουσία, σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε μία δεδομένη γεωγραφική περιοχή».⁵

Ο Haas αξιοποιεί ένα σχήμα στο οποίο αναγορεύει την ύπαρξη πολιτικών θεσμών ικανών να μετουσιώσουν τις ιδεολογίες σε δίκαιο σε λυδία λίθο αυτού καθεαυτού του συστήματος.

Η έννοια της *πολιτικής ολοκλήρωσης* δεν συνιστά συγκεκριμένη κατάσταση αλλά μάλλον μία

«διαδικασία κατά την οποία οι πολιτικοί δρώντες διαφόρων διακριτών εθνικών πλαισίων πείθονται να μεταποτίσουν τη νομιμοφροσύνη, τις προσδοκίες και τις πολιτικές τους δραστηριότητες προς ένα νέο κέντρο του οποίου οι θεσμοί διαθέτουν ή απαιτούν δικαιοδοσία επί των προ-υφισταμένων εθνικών κρατών. Το τελικό αποτέλεσμα της διαδικασίας πολιτικής ολοκλήρωσης είναι μια νέα πολιτική κοινότητα που επιβάλλεται στις προ-υφιστάμενες».⁶

Τελική κατάληξη της διαδικασίας πολιτικής ολοκλήρωσης είναι η δημι-

4. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 5.

5. Στο ίδιο. Στο σημείο αυτό ακολουθώ την απόδοση στα ελληνικά του παραπάνω ορισμού του Haas, που χρησιμοποιεί ο Μ. Τσινιολέλης, «Θεωρία της διεθνούς και πολιτικής εννοποίησης», ό.π., σ. 37.

6. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, 2η έκδοση, Stanford University Press, Stanford California, 1968, σ. 16, αλλά και B. Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, ό.π., σ. 18.

ουργία μιας νέας πολιτικής κοινότητας η οποία υπερτίθεται επί των προϋπαρχουσών πολιτικών κοινοτήτων. Η κατάσταση αυτή βεβαίως δεν προκύπτει δια μιας αλλά μέσα από μία βήμα προς βήμα πορεία στο πλαίσιο της οποίας συντελείται μια συνεχής διαδικασία *εκχέλισης λειτουργιών*.

Όπως είναι γνωστό, κεντρικό στοιχείο στη νεολειτουργική θεωρία είναι η έννοια της «εκχέλισης» [spill-over] η οποία κατά τον Lindberg συνιστά

«μια κατάσταση όπου μια δεδομένη δράση, συνδεδεμένη με έναν συγκεκριμένο σκοπό, δημιουργεί μια κατάσταση στην οποία ο αρχικός σκοπός μπορεί να διασφαλιστεί μόνο με ανάληψη περαιτέρω δράσης, η οποία με τη σειρά της δημιουργεί περαιτέρω προϋπόθεση και ανάγκη για επιπλέον δράση, κ.ο.κ.».⁷

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον Philippe Schmitter, η «εκχέλιση» συνιστά:

«μία διαδικασία με βάση την οποία τα μέλη μιας προσπάθειας ολοκλήρωσης τα οποία συμφώνησαν σε κάποιους συλλογικούς στόχους βάσει ποικίλων κινήτρων και τα οποία είναι άμεσα ικανοποιημένα από την επίτευξη των στόχων αυτών, επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τη δυσάρεσκέιά τους είτε προσφεύγοντας σε συνεργασία σε έναν άλλο συναφή τομέα (διαστέλλοντας το πεδίο των αμοιβαίων δεσμεύσεων) είτε εντατικοποιώντας τις δεσμεύσεις τους στον αρχικό τομέα (αυξάνοντας το επίπεδο των αμοιβαίων δεσμεύσεων) ή και τα δύο».⁸

Έτσι, στο πλαίσιο της μεταπολεμικής Ευρώπης «σύμφωνα με τη θεωρία των νεολειτουργιστών, αναμενόταν ότι η επιτυχία στο οικονομικό πεδίο θα οδηγούσε σε εκχέλιση της διαδικασίας ολοκλήρωσης και στο πολιτικό επίπεδο».⁹ Στην ουσία δηλαδή επρόκειτο για τη «διάχυση του “ενοποιητικού αποτελέσματος” από τους τομείς της χαμηλής πολιτικής ο’ αυτούς της υψηλής πολιτικής, στην επίτευξη δηλαδή της πολιτικής ενοποίησης κυρίως ως αποτέλεσμα της οικονομικής ενοποίησης»,¹⁰ μία «κίνηση κατά μήκος ενός άξονα

7. L. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, ό.π., σ. 10 αλλά και B. Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, ό.π., σ. 89.

8. Βλ. P. Schmitter, «Three neo-functional hypotheses about European integration», ό.π., σ. 162, και B. Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, ό.π., σ. 94. Η απόδοση στα ελληνικά είναι του γράφοντος.

9. Βλ. Ε. Μαριάς, «Ο πολιτικός και ιδεολογικός ρόλος του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1992, σ. 466.

10. Π. Κ. Ιωακειμίδης, *Ευρωπαϊκή πολιτική ένωση*, ό.π., σ. 35.

που έχει αφετηρία τη συνεργασία σε θέματα χαμηλής πολιτικής και καταλήγει στη συνεργασία σε θέματα υψηλής πολιτικής (άμυνα, ασφάλεια)».¹¹

Το αποτέλεσμα της εκχείλισης μπορεί να εκφραστεί με τρεις διαφορετικές μορφές. Είτε λειτουργικά, δηλαδή μέσω της πίεσης για εξεύρεση τεχνικών λύσεων στα προβλήματα, είτε πολιτικά ως αποτέλεσμα υψηλού επιπέδου κοινωνικοποίησης των κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών ελίτ, είτε μέσω της λειτουργίας και του ρόλου μιας κεντρικής γραφειοκρατίας.¹²

Έτσι, κατά τον Haas, οι συνεχείς εκχειλίσεις θα είχαν ως αποτέλεσμα, αφενός, να οδηγήσουν σε σύζευξη τομείς πολιτικής που κατά το παρελθόν δεν είχαν άμεση διασύνδεση και, αφετέρου, να επιφέρουν αλλαγή τόσο στη συμπεριφορά όσο και στη λειτουργία και τη στάση των σχετικών ελίτ.¹³

Η προσέγγιση αυτή

«εκτιμά ότι οι πολίτες ή οι ομάδες συμφερόντων αναπτύσσουν τις αξίες νομιμοφροσύνης, υποστήριξης και προσδοκιών με βάση τις εκτιμήσεις που έχουν για την ευημερία (οικονομική, κοινωνική) και λιγότερο με αναφορά στις ιδεολογικές κατηγορίες».¹⁴

Η πολιτική επιστήμη έχει ήδη καταδείξει τον σημαντικό ρόλο που έχουν διαδραματίσει τα πολιτικά κόμματα στη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας και στις διαδικασίες εθνικής ολοκλήρωσης. Μάλιστα ορισμένοι υποστηρίζουν ότι τα πολιτικά κόμματα ανήκουν στις απαραίτητες δομές συγκρότησης εθνικής ταυτότητας¹⁵ ενώ, κατά τον Karl Deutsch, στις αναπτυσσόμενες χώρες οι εθνικιστές ήταν συνήθως πιο επιτυχείς στη δημιουργία πολιτικών κομμάτων παρά στρατών.¹⁶

Έτσι η νεολειτουργική θεωρία επικεντρώνεται στην ανταγωνιστική συμπεριφορά και δράση των πολιτικών κομμάτων και των ομάδων πίεσης ως φορέων διακεκριμένων ιδεολογιών και εκφραστών συγκεκριμένων συμφερόντων.¹⁷

11. Μ. Τοινιοιζέλης, «Θεωρία της διεθνούς και πολιτικής ενοποίησης», *ό.π.*, σ. 37.

12. Βλ. D. Chrysochoou - M. Tsinizelis - S. Stavridis - K. Ifantis, *Theory and Reform in the European Union*, Manchester University Press, Μάντσεστερ - Ν. Υόρκη 1999, σ. 22.

13. Στο ίδιο, σ. 23.

14. Π. Κ. Ιωακείμίδης, *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση*, *ό.π.*

15. Βλ. S. Huntington, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven 1968, κεφ. 7.

16. K. Deutsch, *Nationalism and Social Communication, An Inquiry into the Foundations of Nationality*, MIT and John Wiley & Sons Inc, Νέα Υόρκη 1953, σ. 166.

17. Στο ίδιο.

Στην πορεία όμως, οι αναλύσεις των νεολειτουργιστών επικεντρώθηκαν κυρίως στον ρόλο των ομάδων πίεσης, των ελίτ και της γραφειοκρατίας στη διαδικασία ολοκλήρωσης και το ερευνητικό τους ενδιαφέρον για τα πολιτικά κόμματα και τον δικό τους ρόλο ατόνησε οδηγώντας έτσι σε μία μονοσήμαντη και εν πολλοίς *α-πολιτική* προσέγγιση.

Επανερχόμενοι στις αφετηριακές αρχές της νεολειτουργικής θεωρίας παρατηρούμε ότι ο Haas αφιέρωσε εκτεταμένο μέρος της αρχικής του μελέτης για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στον ρόλο των εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών κομμάτων.¹⁸

β. Το αίσθημα κοινότητας

Αναλύοντας τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της πολιτικής κοινότητας σε υπερεθνικό επίπεδο, ο Haas παρατήρησε ότι το «αίσθημα κοινότητας» ενισχύεται όταν τα εθνικά πολιτικά κόμματα επιδοκιμάζουν την υπερεθνική δράση κατά προτίμηση της δράσης των εθνικών τους κυβερνήσεων.¹⁹ Ο Haas χρησιμοποιεί τον όρο «υπερεθνικό/η» προκειμένου να αναφερθεί σε δράσεις, θεσμικά όργανα και στην πίστη/νομιμοφροσύνη που εκφεύγουν των στενών ορίων του εθνικού κράτους.²⁰

Η ίδρυση της ΕΚΑΧ αποτέλεσε μια πρώτη μορφή υπερεθνικής δράσης με στόχο τη διατήρηση των καπιταλιστικών δομών παραγωγής στην Δυτική Ευρώπη και την οριστική διασφάλιση της ειρήνης στη γηραιά ήπειρο μέσω της συνεργασίας της Γαλλίας με την Ομοσπονδιακή Γερμανία ενώ η εν συνεχεία ίδρυση της ΕΟΚ θεωρήθηκε καθοριστική για την αποτελεσματική νομιμοποίηση του ευρωπαϊκού καπιταλιστικού συστήματος μέσω της εμβάθυνσης της οικονομικής συνεργασίας των κρατών-μελών, προϋπόθεση *sine qua non* για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία.

Στο πλαίσιο αυτό κατέστη σαφές ότι οι βασικές πολιτικές δυνάμεις στα διάφορα κράτη-μέλη άρχισαν να προσβλέπουν κυρίως στην υπερεθνική δράση σε επίπεδο Κοινότητας, είτε για να ενισχύσουν τον οικονομικό και κοινωνικό εκουγχρονισμό των χωρών τους είτε για να διασφαλίσουν την εμπέδωση της αστικής δημοκρατίας και την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων είτε για να εντάξουν την ίδια τη Δυτική Ευρώπη σε ένα ασφα-

18. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 113-161 και 390-450, αντίστοιχα.

19. Στο ίδιο, σ. 9.

20. Στο ίδιο.

λές περιφερειακό περιβάλλον προκειμένου να αντιμετωπίσει τον κατά τη γνώμη τους επικείμενο «σοβιετικό κίνδυνο».

Για τον λόγο αυτόν προσπάθησαν να διασφαλίσουν αξιόπιστους θεσμικούς όρους και διαδικασίες υπερεθνικής δράσης που θα εγγυούνταν και θα καθοδηγούσαν το ενοποιητικό εγχείρημα.

Ήταν λοιπόν προφανές ότι τα διάφορα εθνικά πολιτικά κόμματα που στήριξαν τις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης θεωρούσαν ότι τα μεταπολεμικά προβλήματα ειρήνης, ανάπτυξης και ευημερίας στην γηραιά ήπειρο δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν στα στενά όρια του εθνικού κράτους και για τον λόγο αυτόν επιδοκίμαζαν κυρίως την υπερεθνική δράση κατά προτίμηση της δράσης του εθνικού κράτους. Περαιτέρω επικρότησαν δράσεις εκ μέρους των θεσμικών οργάνων των Κοινοτήτων που διέφευγαν από τα στενά όρια του εθνικού κράτους.

Στο πλαίσιο λοιπόν αυτό ο ρόλος των εθνικών πολιτικών κομμάτων ήταν κρίσιμος για τη δημιουργία ενός αισθήματος του «εμείς» το οποίο ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για την οικοδόμηση μιας καπιταλιστικής πολιτικής κοινότητας στο πλαίσιο της Δυτικής Ευρώπης.

Επιπλέον, ο βαθμός οργάνωσης των πολιτικών κομμάτων σε υπερεθνικό επίπεδο προκειμένου να επηρεάσουν τη λήψη αποφάσεων είτε από την εθνική τους κυβέρνηση είτε από τους υπερεθνικούς θεσμούς αποτελεί καθοριστική παράμετρο οικοδόμησης του «αισθήματος κοινότητας» ανάμεσα στις κοινωνίες δύο ή περισσότερων εθνικών κρατών.²¹ Τα εθνικά πολιτικά κόμματα στην προσπάθειά τους να αρθρώσουν πολιτικό λόγο και να αναλάβουν δράση σε υπερεθνικό επίπεδο συνασπίζονται στη βάση μιας κοινής ιδεολογίας η οποία υπερφαλαγγίζει τις υπάρχουσες σε εθνικό επίπεδο.²²

Με τον όρο ιδεολογία ο Haas εννοούσε θεωρίες και δόγματα που προσιδιάζουν σε μία ομάδα, ενώ αντιλήψεις κοινές μεταξύ των κατά τα άλλα ανταγωνιστικών ομάδων ή πολιτικών κομμάτων χαρακτηρίζονται ως εθνικισμός.²³

Τέλος, βασική παράμετρο αποδοχής της λογικής της υπερεθνικής προσέγγισης αποτελεί το κατά πόσον τα εθνικά πολιτικά κόμματα αποδέχονται και υποστηρίζουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται από τα υπερεθνικά όργανα ή εναντιώνονται σ' αυτές και εμποδίζουν την εφαρμογή τους.²⁴

Επομένως ο προσδιορισμός της πολιτικής κοινότητας κατά τη νεολειτουργ-

21. Στο ίδιο, σ. 10.

22. Στο ίδιο.

23. Στο ίδιο, σ. 6.

24. Στο ίδιο, σ. 10.

γική θεωρία δεν στηρίζεται τόσο σε αντικειμενικά κριτήρια όσο σε μία αξιολόγηση της συμπεριφοράς των πολιτικών κομμάτων, των ομάδων συμφερόντων, των κυβερνήσεων και της γραφειοκρατίας.²⁵ Το ίδιο ισχύει και για τον προσδιορισμό της έννοιας της πολιτικής ολοκλήρωσης, η οποία συνιστά μια διαδικασία που συναρτάται άμεσα με την αίσθηση των συμφερόντων και των αξιών που έχουν οι ίδιοι οι «παίκτες» που λαμβάνουν μέρος σ' αυτή.

γ. Μετατόπιση πίστης/νομιμοφροσύνης

Η κατά τον παραπάνω τρόπο λειτουργία των εθνικών πολιτικών κομμάτων διαμόρφωσε σταδιακά την πεποίθηση ότι και στο πλαίσιο της Κοινότητας οι διαφορές μπορούν να επιλυθούν με διαδικασίες θεσμοποιημένων ειρηνικών μέσων, ενώ τα κοινά κοινωνικά προβλήματα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με τη λειτουργική συνεργασία που οδηγεί τα διάφορα εθνικά πολιτικά κόμματα αλλά και τους πολίτες των κρατών-μελών της Κοινότητας σε μια κατάσταση αμοιβαίας συμπάθειας, αλληλοκατανόησης, εμπιστοσύνης και μερικής ταύτισης με όρους ιδιοτελών πολιτικών συμφερόντων, ούτως ώστε να μπορούν σταδιακά να μετατοπίσουν πίστη/νομιμοφροσύνη σε θεσμούς που προωθούν την ολοκλήρωση σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.

Η εκ μέρους των εθνικών πολιτικών κομμάτων μετατόπιση πίστης/νομιμοφροσύνης από τους βασικούς πολιτικούς θεσμούς του εθνικού κράτους στους υπερεθνικούς θεσμούς είναι άμεση συνάρτηση δύο παραγόντων. Ο πρώτος συνίσταται στη διαμόρφωση της πεποίθησης ότι τα κοινωνικά προβλήματα μπορούν κατά βάση να επιλυθούν αποτελεσματικότερα και ταχύτερα σε υπερεθνικό επίπεδο. Ταυτόχρονα λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη η παράμετρος της *διατηρησιμότητας των λύσεων* που επιτυγχάνονται σε υπερεθνικό επίπεδο σε σχέση με τις ενδεχόμενες που θα μπορούσαν να επιτευχθούν σε εθνικό επίπεδο. Η πεποίθηση λοιπόν των διαφόρων κομματικών δυνάμεων ότι η κοινοτικοποίηση των βασικών οικονομικών και κοινωνικών επιλογών μπορεί να οδηγήσει σε μόνιμες, βιώσιμες και λειτουργικές λύσεις βρίσκειται αναμφισβήτητη στην αφετηρία της διαδικασίας μετατόπισης πίστης/νομιμοφροσύνης από το εθνικό στο υποερεθνικό/κοινοτικό επίπεδο.

Η ενεργοποίηση όμως μιας τέτοιας διαδικασίας είναι ιδιαίτερα σημαντική αν ιδωθεί μέσα από την οπτική γωνία της νεολειτουργικής θεωρίας η οποία, όπως έχουμε επισημάνει και παλαιότερα, υποστηρίζει

25. Στο ίδιο, σ. 11.

«ότι η διασφάλιση κοινωνικών δικαιωμάτων εκ μέρους των διεθνών οργανισμών έχει ως αποτέλεσμα την εκτροπή της αφοσίωσης των πολιτών από το εθνικό κράτος στους εν λόγω οργανισμούς και επομένως τη δημιουργία μιας νέας βάσης υπερ-εθνικής κυριαρχίας [sovereignty]».²⁶

Ο δεύτερος παράγοντας έχει σχέση με τον βαθμό αποδοχής και υποστήριξης των υπερεθνικών λύσεων. Είναι προφανές ότι, σε σχέση με το Μάαστριχτ αλλά και το Άμστερνταμ, ο βαθμός αποδοχής του συμβιβασμού εκ μέρους των διαφόρων εθνικών πολιτικών κομμάτων ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένος. Έτσι, σε κάθε κράτος-μέλος της Ένωσης το βασικό φιλοενωσιακό μπλοκ που συγκροτούσαν κυρίως οι χριστιανοδημοκράτες, οι φιλελεύθεροι και οι σοσιαλδημοκράτες εκδήλωσε την πλήρη υποστήριξή του στις αποφάσεις του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ και στο βασικό πλαίσιο συμβιβασμού που διαμορφώθηκε σε υπερεθνικό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, όσα εθνικά πολιτικά κόμματα τάχθηκαν κατά του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ δεν εξέφρασαν μόνο την αντίθεσή τους στις εν λόγω Συνθήκες αλλά ανέλαβαν συγκεκριμένη δράση σε εθνικό επίπεδο για την ανατροπή τους.

Κρίνοντας βάσει του συσχετισμού δυνάμεων που εξέφραζαν τότε τα διάφορα εθνικά πολιτικά κόμματα στα διάφορα κράτη-μέλη θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ο βαθμός πίστης/νομιμοφροσύνης προς τις αποφάσεις του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ έκλινε σε πρώτη φάση υπέρ της αποδοχής της συγκεκριμένης δράσης που ανέλαβαν οι υπερεθνικοί θεσμοί.

Πάρα την ποιοτική υπεροχή των τάσεων πίστης/νομιμοφροσύνης προς το Μάαστριχτ εντούτοις θα πρέπει να επισημανθεί ότι αυτές ποίκιλλαν σε ένταση. Έτσι καθοριστικό ρόλο για τα εθνικά πολιτικά κόμματα διαδραμάτισε όχι μόνο η αντίληψη των διαφόρων πολιτικών δυνάμεων για το Μάαστριχτ και το Άμστερνταμ αλλά και ο τρόπος με τον οποίο τοποθετούνταν απέναντι στο ευρύτερο ερώτημα αναφορικά με τη *finalité politique* του ίδιου του ευρωπαϊκού ενοποιητικού εγχειρήματος.

δ. Το ζήτημα της ορθολογικής επιλογής

Κοινή υπόθεση στην πολιτική επιστήμη συνιστά το γεγονός ότι οι *πολιτικοί παίκτες* ενεργούν ορθολογικά.²⁷ Αυτό σημαίνει ότι διαθέτουν σαφέστατη ει-

26. Βλ. Ε. Μαρίας, «Ο πολιτικός και ιδεολογικός ρόλος του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», ό.π., σ. 443.

27. Βλ. P. Dunlavy, *Democracy, Bureaucracy and Public Choice: Economic Explanations*

κόνα των επιδιώξεών τους στο πλαίσιο της πολιτικής διαδικασίας.

Ως γνωστό στόχος των πολιτικών κομμάτων είναι η κατάληψη ή η διατήρηση της εξουσίας και η αύξηση της πολιτικής τους επιρροής. Επομένως οι *πολιτικοί παίκτες* δρουν προκειμένου να επιτύχουν αυτές τις προτιμήσεις τους με ένα ορθολογικό τρόπο,²⁸ πράγμα το οποίο σημαίνει ότι επιδιώκουν εκείνη τη στρατηγική που έχει τις περισσότερες πιθανότητες να οδηγήσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα.²⁹ Κατά τον Haas, η διαδικασία ολοκλήρωσης λαμβάνει χώρα όταν τα πολιτικά κόμματα –και οι άλλοι παίκτες που συμμετέχουν σ' αυτή– θεωρήσουν ότι τα συμφέρόντά τους εμπίπτουν σε ένα συγκεκριμένο πρότυπο/σχέδιο.³⁰ Για τον λόγο αυτόν η αίσθηση της πραγμάτωσης των συμφερόντων εκ μέρους των παικτών είναι καθοριστικός παράγοντας για τη διαδικασία ολοκλήρωσης.³¹ Όμως οι πολιτικοί παίκτες δεν επιλέγουν τη στρατηγική τους απομονωμένα, αλλά πάντοτε σε σχέση με τα συμφέροντα των άλλων παικτών και την ενδεχόμενη στρατηγική εκείνων.³² Έτσι, οι θεωρίες της ορθολογικής επιλογής [*rational choice*] θεωρούν ότι οι παίκτες διαθέτουν πληροφόρηση για τις επιδιώξεις των άλλων παικτών και ως εκ τούτου μπορούν να προβλέψουν το αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης πολιτικής επιλογής.³³ Πάντως, σε κάθε περίπτωση εκτιμάται ότι το τελικό αποτέλεσμα θα προκύψει ως μία *στρατηγική αλληλοδιάδραση* μεταξύ των ανταγωνιζόμενων *πολιτικών παικτών*.

ε. Πολιτική πλατφόρμα και ρόλος του γκέπ

Κατά τη νεολεειτουργική θεωρία είναι κρίσιμο να αναζητούνται κάθε φορά οι θέσεις που λαμβάνουν τα πολιτικά κόμματα απέναντι στην ίδια τη διαδικασία ολοκλήρωσης. Η προσεκτική επομένως παρακολούθηση και η ανάλυση των

in *Political Science*, Harvester Wheatsheaf, Λονδίνο 1990· G. Tsebelis, *Nested Games: Rational Choice in Comparative Politics*, University of California Press, Berkeley 1990· S. Hix, *The Political System of the European Union*, The European Union Series, MacMillan Press Ltd, Λονδίνο 1999, σ. 12.

28. S. Hix, *The Political System of the European Union*, ό.π., σ. 12.

29. Στο ίδιο.

30. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 11.

31. Στο ίδιο.

32. S. Hix, *The Political System of the European Union*, ό.π., σ. 12.

33. Στο ίδιο.

θέσεων τους συνιστά ιδιαίτερα κείμενο γεγονός.³⁴ Στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται πάντοτε το κατά πόσον οι αρχικές τους θέσεις παραμένουν σταθερές, προσαρμόζονται ή τροποποιούνται αφού έτσι, σε μεγάλο βαθμό, μπορεί να ερμηνευθεί και να αξιολογηθεί η θετική ή η αρνητική εξέλιξη της διαδικασίας ολοκλήρωσης. Η εξέταση των θέσεων των πολιτικών κομμάτων και η ενδεχόμενη προσαρμογή τους πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη δομή των κομμάτων, την κομματική πειθαρχία και τον βαθμό πολιτικής-ιδεολογικής τους συνοχής.³⁵ Ο ρόλος του ηγέτη του κόμματος και η συνοχή της κομματικής ελίτ είναι επίσης καθοριστικοί παράγοντες διατήρησης ή αλλαγής της στάσης των πολιτικών κομμάτων έναντι της διαδικασίας ολοκλήρωσης.

Οι παράμετροι αυτές αποδείχθηκαν ιδιαίτερα κρίσιμες για τον τρόπο με τον οποίο αντέδρασαν στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης τα δύο βασικά πολιτικά κόμματα της Ο.Δ. Γερμανίας, το χριστιανοδημοκρατικό [CDU] και το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα [SPD].³⁶ Η ύπαρξη εσωτερικής κομματικής ελίτ, όχι απαραίτητα πολυάριθμης, μπορεί να συμβάλει στην υιοθέτηση ή άρνηση αντιλήψεων για τη διαδικασία ολοκλήρωσης.³⁷ Έτσι, ένας ιδιαίτερα στενός κομματικός πυρήνας γύρω από τον Αντενάουερ διαμόρφωσε τη θετική στάση της CDU απέναντι στις προτάσεις του Ρομπέρ Σουμάν για τη γαλλογερμανική προσέγγιση.³⁸

Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη σε ένα πολιτικό κόμμα ενός αδιαμφισβήτητου ηγέτη, που διαθέτει ιδεολογική υπεροχή, πολιτική καταξίωση και αποδοχή από την κομματική βάση, διαδραματίζει επίσης καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των θέσεων και της στάσης του κόμματος για τις διαδικασίες ολοκλήρωσης. Τέτοια ήταν η περίπτωση του Karl Schumacher, του πλέον αδιαμφισβήτητου ηγέτη της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας μετά τον Μπέμπελ³⁹ ο οποίος αντιτάχθηκε σφοδρά στο σχέδιο Σουμάν.⁴⁰

34. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 113.

35. Στο ίδιο.

36. Βλ. K. Deutsch - L. Edinger, *Germany Rejoins the Power*, Stanford University Press, Stanford California 1959, σ. 62-64.

37. Στο ίδιο, σ. 67.

38. Στο ίδιο. Για τον Αντενάουερ ειδικότερα, βλ. R. Hiscocks, *The Adenauer Era*, J.B. Lippincott Company, Φιλαδέλφεια-Ν. Υόρκη 1966.

39. Βλ. W. Peterson, *The SPD and European Integration*, Lexington Books, Saxon House 1974, σ. 11. Για τον Schumacher ειδικότερα, βλ. L.J. Edinger, *Kurt Schumacher, A Study in Personality and Political Behavior*, Stanford University Press, Stanford California 1965.

40. Βλ. W. Peterson, *The SPD and European Integration*, ό.π. σ. 55 κ.ε.

Σε αντίθεση με τον Haas, η γεωγραφική καταγωγή των κομματικών ηγετικών κύκλων αποτέλεσε αντικείμενο ειδικού ενδιαφέροντος για τον Karl Deutsch καθώς θεωρήθηκε ότι μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τις επιλογές τους.⁴¹ Κλασική περίπτωση εν προκειμένω αποτελεί αυτή του Ρομπέρ Σουμάν και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του για τη γαλλογερμανική προσέγγιση το οποίο θα πρέπει να συνδυαστεί με το γεγονός της καταγωγής του από το Metz, γαλλική πόλη κοντά στα γαλλογερμανικά σύνορα η οποία την περίοδο 1867-1918 ανήκε στη γερμανική επικράτεια. Πέραν τούτου θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο Σουμάν ήταν γερμανός υπήκοος μέχρι μεγάλης ηλικίας και υπήρξε αξιωματικός στον στρατό του Κάιζερ απ' όπου αυτομόλησε το 1916 στους Γάλλους. Επίσης δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι ο Αντεναούερ είχε αναπτύξει τη βασική του πολιτική σταδιοδρομία στην περιοχή της Κολωνίας η οποία είναι γεωγραφικά εγγύτερα στη Γαλλία απ' ό,τι το Βερολίνο και οι άλλες πόλεις της Πρωσίας που αποτελούσαν κομματικό προπύργιο του SPD πριν από την επικράτηση του Χίτλερ.⁴² Οι Σουμάν και Αντεναούερ είχαν έτσι μεγαλύτερη αίσθηση της αλληλεξάρτησης των δύο χωρών τους.⁴³

στ. Κομματική ιδεολογία ή ξεπέραςμα των διαχωριστικών γραμμών;

Εξετάζοντας τον ρόλο των εθνικών πολιτικών κομμάτων στη διαδικασία ολοκλήρωσης ο Haas προσπάθησε να ανιχνεύσει τον ρόλο της ιδεολογίας τους σε σχέση με τα ισχύοντα εθνικά δόγματα.⁴⁴ Στον βαθμό λοιπόν που δεν υπάρχουν έντονα στοιχεία εθνικής συνοχής μεταξύ των πολιτικών κομμάτων στο πλαίσιο του εθνικού κράτους, αναμφισβήτητα προκύπτουν αρκετά ενδιαφέροντα στοιχεία για διερεύνηση ενδεχόμενης σταδιακής συγκρότησης υπερεθνικής ιδεολογίας.⁴⁵ Το κρίσιμο εν προκειμένω είναι κατά πόσο και υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να δημιουργηθεί στο πλαίσιο του εθνικού

41. K. Deutsch - L. Edinger, *Germany Rejoins the Power*, ό.π., σ. 61.

42. Για το SPD, βλ. K. Deutsch - L. Edinger, *Germany Rejoins the Power*, ό.π., σ. 73-74. Για το SPD ειδικότερα, βλ. επίσης D.H. Chalmers, *The Social Democratic Party of Germany From Working-class Movement to Modern Political Party*, Yale University Press, New Haven και Λονδίνο 1964.

43. Βλ. R. Schuman, *Pour l' Europe*, 2η έκδοον, Les éditions Nagel, Παρίσι και Vie 1964, σ. 43.

44. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 114.

45. Στο ίδιο.

κράτους μία συγκεκριμένη πολιτική πλειοψηφία που να υποστηρίζει τη διαδικασία ολοκλήρωσης. Η εμπειρία της διαδικασίας ολοκλήρωσης Γαλλίας-Γερμανίας έδειξε ότι κόμματα με διαφορετική ιδεολογία συμπορεύτηκαν από κοινού σε εθνικό επίπεδο. Έτσι, στη Γαλλία το Γκωλικό κόμμα, RPF [Rassemblement du Peuple Français] έδωσε την πολιτική μάχη κατά του σχεδίου Σουμάν μαζί με το γαλλικό Κομμουνιστικό Κόμμα.⁴⁶

Στο πλαίσιο αυτό κρίσιμο στοιχείο αποδείχθηκε ότι δεν είναι η στενή κομματική ιδεολογία αλλά το κατά πόσον τα εθνικά πολιτικά κόμματα αρθρώνουν τη πολιτική τους βάσει αντιλήψεων για τον καθοριστικό ή μη ρόλο του εθνικού κράτους στην όλη πολιτική διαδικασία. Στον βαθμό που τα πολιτικά κόμματα θεωρούν ως προνομιακό χώρο κοινωνικών διεκδικήσεων και άσκησης πολιτικής το πλαίσιο του εθνικού κράτους, είναι σαφές ότι θα αντιταχθούν έντονα στις διαδικασίες ολοκλήρωσης μια και δεν επιθυμούν να διακυβεύσουν την πολιτική τους δράση εντασσόμενα σε άλλα πολιτικά πεδία που θα μπορούσαν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στις πολιτικές τους επιδιώξεις. Έτσι, το SPD κατά την περίοδο 1949-1957 ήταν αντίθετο στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, διότι θεωρούσε ότι το Σχέδιο Σουμάν μπορούσε να διακυβευθεί τόσο την επανένωση της Γερμανίας⁴⁷ όσο και τη σοσιαλιστική προοπτική στη Γερμανία και στην Ευρώπη.⁴⁸ Η εκτίμηση ότι η σοσιαλιστική προοπτική θα μπορούσε να συρρικνωθεί και στη Βρετανία ήταν ένας από τους βασικούς λόγους που οδήγησε το Εργατικό Κόμμα στην έκδοση του γνωστού κομματικού φυλλαδίου *European Unity* τον Μάιο-Ιούνιο του 1950 με το οποίο αντιτάχθηκε στο Σχέδιο Σουμάν.⁴⁹ Αντίθετα, στη Γαλλία, παρότι το γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα (SFIO) είχε ήδη θεωρήσει με δηλώσεις του Guy Mollet ότι το Σχέδιο Σουμάν αποτελούσε κοινό σχέδιο για «τη διάσωση του γερμανικού και του γαλλικού καπιταλισμού και την υπονόμευση του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος» που βρισκόταν στην κυβέρνηση, τελικά το στήριξε⁵⁰ όπως έκανε και μερίδα των βέλγων σοσιαλιστών.⁵¹

46. Για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικά και E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 114-117.

47. W. Peterson, *The SPD and European Integration*, ό.π., σ. 131, αλλά και E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 131.

48. W. Peterson, *The SPD and European Integration*, ό.π., σ. 52.

49. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 159.

50. Στο ίδιο, σ. 116.

51. Στο ίδιο, σ. 144.

ζ. Συμμετοχή σε υπερεθνικά πολιτικά κόμματα

Οι διεθνείς σχέσεις των εθνικών πολιτικών κομμάτων και η συμμετοχή τους σε διεθνείς κομματικές διαδικασίες, σε ομοσπονδίες ή συνομοσπονδίες συγγενών ιδεολογικά κομμάτων, σε υπερεθνικούς κοινοβουλευτικούς σχηματισμούς ή σε υπερεθνικά πολιτικά κόμματα, επηρεάζουν σημαντικά τη διαμόρφωση των κομματικών προτιμήσεων και επιλογών έναντι των διαδικασιών ολοκλήρωσης και οδηγούν σε αμοιβαία προσαρμογή των αρχικών τους θέσεων. Έτσι, ήδη από το 1953 και στο πλαίσιο της κίνησης για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης, τα σοσιαλιστικά κόμματα της «Ευρώπης των έξι» άρχισαν σταδιακά να προσαρμόζουν τις θέσεις τους υπέρ της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.⁵²

Η εξέλιξη αυτή μπορεί να ερμηνευθεί με την εφαρμογή της *βασικής εξίσωσης της πολιτικής των Hinich-Murger*.⁵³

$$\begin{aligned} & \text{προτιμήσεις} \times \text{θεσμοί} = \text{αποτελέσματα} \\ & [\text{preferences} \times \text{institutions} = \text{outcomes}] \end{aligned}$$

Σύμφωνα με τη ανάλυση των Hinich-Murger *προτιμήσεις* είναι οι επιθυμίες και οι προσωπικές επιδιώξεις των παικτών, ενώ *θεσμοί* το σύνολο των τυπικών και άτυπων κανόνων που προσδιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις.⁵⁴ Τα αποτελέσματα που μπορεί να συνίστανται είτε σε πολιτικές είτε σε νέες θεσμικές μορφές είναι συνέπεια της αλληλοδράσης προτιμήσεων και θεσμών. Ως εκ τούτου, εάν αλλάξουν οι προτιμήσεις, τα αποτελέσματα θα αλλάξουν επίσης ακόμη και εάν οι θεσμοί παραμείνουν σταθεροί. Και αντίστροφα: εάν αλλάξουν οι θεσμοί, τα αποτελέσματα θα αλλάξουν και αυτά ακόμη και αν οι προτιμήσεις παραμείνουν σταθερές.⁵⁵ Η συμμετοχή των εθνικών πολιτικών κομμάτων σε διακομματικές διαδικασίες ή σε θεμοθετημένα διακομματικά σχήματα, όπως είναι τα υπερεθνικά πολιτικά κόμματα ή οι υπερεθνικές κοινοβουλευτικές πολιτικές ομάδες, οδηγούν σε διαφορετικά αποτελέσματα κομματικής πολιτικής ακόμη και αν οι προτιμήσεις των εθνικών πολιτικών κομμάτων παραμείνουν σταθερές. Για τον λόγο αυτόν, στην περίπτωση των διαδικασιών ολοκλήρωσης, ο βαθμός

52. Στο *ίδιο*, σ. 392.

53. H.J. Hinich - M.C. Munger, *Analytical Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1997, σ. 17.

54. S. Hix, *The Political System of the European Union*, ό.π., σ. 13.

55. Στο *ίδιο*.

διασύνδεσης και συμμετοχής των εθνικών πολιτικών κομμάτων σε υπερεθνικά πολιτικά κόμματα είναι κρίσιμος.

Στο πλαίσιο αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανής, από την πρώτη στιγμή της λειτουργίας των πολιτικών ομάδων της Συνέλευσης της ΕΚΑΧ, ο τρόπος με τον οποίο επηρεάστηκαν και μεταρρυθμίστηκαν σταδιακά οι πολιτικές θέσεις ιδιαίτερα του SPD υπέρ της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το SPD άρχισε τη σταδιακή προσαρμογή της στάσης του από τον Ιούνιο του 1955 όταν, μαζί με τα υπόλοιπα κόμματα της σοσιαλιστικής ομάδας της Συνέλευσης της ΕΚΑΧ, υποστήριξε το νέο *ξεκίνημα* της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που σηματοδότησε η Διάσκεψη της Μεσσίνας⁵⁶ και την ολοκλήρωσε τυπικά σε λιγότερο από μία διετία με την υπερψήφιση του Μνημονίου για την αναγέννηση της Ευρωπαϊκής Ιδέας, τον Φεβρουάριο του 1957.⁵⁷ Καθώς η διαδικασία ολοκλήρωσης αποκτά το ανάλογο βάθος, τα συμφέροντα των πολιτικών κομμάτων επαναπροσδιορίζονται σε περιφερειακό επίπεδο αποκτώντας υπερεθνική διάσταση στη θέση των καθαρά εθνικών προσανατολισμών, με αποτέλεσμα η στενά εθνική κομματική τους ιδεολογία να υπερκαλύπτεται σταδιακά με νέα και γεωγραφικά διευρυμένα πιστεύω.⁵⁸ Στον βαθμό, λοιπόν, που οι επιδιώξεις και τα πιστεύω των εθνικών πολιτικών κομμάτων προσαρμόζονται προκειμένου να μπορέσουν να συνεργαστούν με τα υπόλοιπα συγγενή εθνικά πολιτικά κόμματα στο πλαίσιο των υπερεθνικών πολιτικών ομάδων ή κομμάτων, επέρχεται ανάλογη ώσμωση και σταδιακή προσαρμογή αξιών και δογμάτων δημιουργώντας έτσι σταθερές βάσεις πολιτικής σύμπλευσης.⁵⁹ Κατά την έννοια αυτή αρχίζει να μετατοπίζεται η πίστη/νομιμοφροσύνη των εθνικών πολιτικών κομμάτων προς τους κεντρικούς υπερεθνικούς οργανισμούς.⁶⁰

Σε διαφορετική περίπτωση, τα εθνικά πολιτικά κόμματα κινδυνεύουν να απομονωθούν από τα συγγενή πολιτικά κόμματα και να περιθωριοποιηθούν. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του SPD το οποίο, ακολουθώντας εχθρική πολιτική κατά της ΕΚΑΧ, υπέβαλε στο πλαίσιο της Συνέλευσης της ΕΚΑΧ

56. Βλ. εν προκειμένω, G. van Oudenhove, *The Political Parties in the European Parliament*, A.W. Sijthoff, Leyden 1965, σ. 109.

57. Βλ. εν προκειμένω *CA Proceedings*, αρ. 16, 13 Φεβρουαρίου 1957, σ. 286-287, και G. van Oudenhove, *The Political Parties in the European Parliament*, ό.π., σ. 109.

58. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 13-14.

59. Στο ίδιο, σ. 14.

60. Στο ίδιο.

σχετικό ψήφισμα⁶¹ κατά την ψηφοφορία του οποίου τα υπόλοιπα μέλη της σοσιαλιστικής ομάδας απείχαν.⁶²

Στη νέα αυτή φάση, επομένως, απαιτείται η σύγκριση των αρχικών θέσεων των εθνικών πολιτικών κομμάτων με τις αντίστοιχες που έχουν λάβει κατά τη φάση της *προσαρμογής* τους στα νέα *θεσμικά δεδομένα*. Επιπλέον απαιτείται η διερεύνηση των μορφών συμφωνίας, προσαρμογής, σύγκλισης και αντιπολίτευσης προς το νέο υπερεθνικό περιβάλλον.⁶³ Εν προκειμένω μπορεί ορισμένα εθνικά πολιτικά κόμματα να συμφωνούν με τον βασικό σκοπό της ολοκλήρωσης πλην όμως στη βάση διαφορετικών αξιών και συμφερόντων.⁶⁴ Αντίστροφα, τα εθνικά πολιτικά κόμματα είναι δυνατό να αντιπαρατίθενται στη διαδικασία ολοκλήρωσης είτε για πανομοιότυπους είτε για αποκλίνοντες λόγους και αιτίες. Η συνεχής σύγκριση των αρχικών θέσεων των εθνικών πολιτικών κομμάτων με αυτές που προκύπτουν ως αποτέλεσμα προσαρμογών κάθε φορά, οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα για την πορεία της ολοκλήρωσης η οποία, σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι κάθε φορά συυφασμένη και με τον ρόλο και με τη δράση των πολιτικών κομμάτων.⁶⁵

Η εμπειρία έχει δείξει ότι αρκετές φορές υφίσταται διάσταση απόψεων ανάμεσα στις κομματικές ελίτ και στα απλά μέλη των εθνικών πολιτικών κομμάτων αναφορικά με την εμπάθυση των διαδικασιών ολοκλήρωσης. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε κρίση ταυτότητας αρκετά εθνικά πολιτικά κόμματα, αν και οι διάφορες μελέτες πολιτικών επιστημόνων έχουν καταδείξει ότι η ταύτιση με συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα συνήθως ενσταλάζεται μέσα από τους οικογενειακούς πολιτικούς προσανατολισμούς και συνεχίζει σε μεγάλο βαθμό να παραμένει σταθερή καθ' όλη τη διάρκεια του βίου.⁶⁶

Έχει πάντως υποστηριχθεί η άποψη ότι συγκεκριμένες μορφές εθνικών πολιτικών κομμάτων είναι περισσότερο θετικές προς τις διαδικασίες ολοκλήρωσης απ' ό,τι άλλες.⁶⁷ Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα κόμματα μαζών τα οποία

61. Βλ. *CA Proceedings*, αρ. 4, 23 Ιουνίου 1953, σ. 204.

62. Βλ. G. van Oudenhove, *The Political Parties in the European Parliament*, ό.π., σ. 47.

63. E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces*, ό.π., σ. 15.

64. Στο ίδιο.

65. Στο ίδιο.

66. Βλ. R. Inglehart, «Public opinion and regional integration» στο L. Lindberg - S. Scheingold (επιμ.), *Regional Integration, Theory and Research*, Harvard University Press, Cambridge MA 1971, σ. 188 όπου και σχετική βιβλιογραφία.

67. Βλ. F.M. Hayward, «Continuities and discontinuities between studies of national and international political integration: Some implications for future research», στο L. Lindberg - S. Scheingold (επιμ.), *Regional Integration, Theory and Research*, ό.π., σ. 331.

έχουν αποδειχθεί περισσότερο ανοιχτά στις διαδικασίες ολοκλήρωσης⁶⁸ υπό τον όρο ότι δεν διαθέτουν μια ισχυρή και καλά δομημένη κομματική ελίτ. Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται και από τον Karl Deutsch ο οποίος επισήμανε ότι τα πολυσυλλεκτικά κόμματα είναι συνήθως πιο θετικά στις διαδικασίες ολοκλήρωσης, όπως ήταν η περίπτωση της CDU,⁶⁹ αντίθετα με το SPD το οποίο, αφενός, δεν διέθετε χαρακτηριστικά πολυσυλλεκτικού κόμματος⁷⁰ και, αφετέρου, στηριζόταν σε μια πανίσχυρη κομματική ελίτ.

3. ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Η προσέγγιση του Ernst Haas για τον ρόλο των εθνικών πολιτικών κομμάτων στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη κριτική διάθεση γιατί δεν είχε λάβει σοβαρά υπόψη της την εσωτερική πολιτική σκηνή κάθε κράτους μέλους της ΕΚΑΧ. Η κριτική επικεντρώθηκε στο γεγονός ότι ο Haas ανέλυσε τις θέσεις και τη δράση των πολιτικών κομμάτων των έξι αποκλειστικά υπό το φως της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.⁷¹ Έτσι απέτυχε να λάβει υπόψη την εσωτερική πολιτική διάσταση των επιλογών ορισμένων εθνικών πολιτικών κομμάτων και ιδίως του SPD. Μια τέτοια παράλειψη μπορεί να οδηγήσει αρκετές φορές σε λανθασμένα ή ελλιπή συμπεράσματα, αφού είναι δεδομένο ότι λόγοι εσωτερικής πολιτικής συχνά επηρεάζουν τις θέσεις των πολιτικών κομμάτων για τις διαδικασίες ολοκλήρωσης. Αυτό μπορεί να συμβεί είτε επειδή υπάρχουν συγκεκριμένα εθνικά ζητήματα, όπως ήταν η περίπτωση της επανένωσης της Γερμανίας, είτε επειδή υπεισέρχονται παράγοντες αναφορικά με τον ρόλο και το εύρος του κοινωνικού κράτους, όπως συνέβη με τη στάση του Εργατικού Κόμματος της Βρετανίας έναντι του Σχεδίου Σουμάν,⁷² είτε καθαρά για λόγους εκλογικής τακτικής.

2. Ο Leon Lindberg ακολουθώντας μάλλον την επικοινωνιακή προσέγγιση του Karl Deutsch αναφορικά με τον ρόλο των εθνικών πολιτικών κομμάτων επισήμανε ότι τα δεδομένα αναφορικά με τη συμπεριφορά, την αλλαγή

68. Στο ίδιο.

69. Βλ. K. Deutsch - L. Edinger, *Germany Rejoins the Power*, ό.π.

70. Στο ίδιο, σ. 70.

71. Βλ. W. Peterson, *The SPD and European Integration*, ό.π., σ. IX.

72. Για το ζήτημα αυτό, βλ. και E. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, ό.π., σ. 159.

των θέσεων, την ευαισθησία και τη δράση των εθνικών πολιτικών κομμάτων έναντι των προκλήσεων της ολοκλήρωσης, αποτελούν σημαντικά εργαλεία για τη μελέτη του ρόλου των εθνικών πολιτικών κομμάτων ως λειτουργικών θεσμών της διαδικασίας ολοκλήρωσης.⁷³

3. Ο Philippe Schmitter, από την πλευρά του, διαμόρφωσε ένα μοντέλο ολοκλήρωσης στο οποίο η συγκρότηση περιφερειακών πολιτικών κομμάτων είναι αποτέλεσμα συγχώνευσης διαφόρων μη κυβερνητικών οργανώσεων που επιδιώκουν ενιαία έκφραση σε υπερεθνικό επίπεδο προκειμένου να μπορέσουν να προωθήσουν τα ειδικότερα συμφέροντά τους.⁷⁴ Με τον τρόπο αυτόν, δημιουργούνται, κατά τον Schmitter, οι θεσμικές προϋποθέσεις διάχυσης της πίστης/νομιμοφροσύνης σε περιφερειακό επίπεδο και διαμορφώνονται δίαυλοι έκφρασης των πολιτών σε υπερεθνικό επίπεδο, παρατήρηση ιδιαίτερα σημαντική στη σύγχρονη εποχή της κοινωνίας των πολιτών.⁷⁵

Έτσι, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, στη σύγχρονη εποχή

«υπερεθνικά κινήματα πολιτών, ευρωπαϊκά πολιτικά κόμματα με οργανωμένα μέλη στα διάφορα κράτη μέλη της Ένωσης και δίκτυα πολιτών της Ε.Ε. είναι βέβαιο ότι θα αρχίσουν να κάνουν αισθητή την πολιτική τους παρουσία κατά τα επόμενα χρόνια».⁷⁶

4. Κατά τον Haas, η εκχείλιση από τους τομείς χαμηλής πολιτικής σε άλλους τομείς χαμηλής πολιτικής και στη συνέχεια σε τομείς υψηλής πολιτικής συνιστά διαδικασία που δεν είναι αυτοτροφοδοτούμενη, αλλά εξαρτάται από την πλήρωση συγκεκριμένων όρων και προϋποθέσεων καθώς τα διάφορα λειτουργικά σχήματα συνήθως διατηρούν την αυτονομία τους.⁷⁷ Επομένως, οφείλουμε κάθε φορά να επικεντρώνουμε την ανάλυσή μας στο κατά πόσον υπάρχει πράγματι η επιθυμία των πολιτικών κομμάτων στις χώρες-μέλη να αξιολογήσουν τα ενδεχόμενα θετικά αποτελέσματα που θα προκύψουν από την εφαρμογή στην πράξη των διαδικασιών ολοκλήρωσης στους τομείς χαμηλής πολιτικής στους οποίους έχουν ήδη εμπλακεί τα μέλη της Κοινότητας.

73. Βλ. L. Linberg, «Political integration as a multidimensional phenomenon», στο L. Lindberg - S. Scheingold (επιμ.), *Regional Integration, Theory and Research*, ό.π., σ. 107.

74. Βλ. P. Schmitter, «A revised theory of regional integration», στο L. Lindberg - S. Scheingold (επιμ.), *Regional Integration, Theory and Research*, ό.π., σ. 263.

75. Βλ. και Ν. Μαρίας, *Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση των πολιτών και της αλληλεγγύης*, Εκδόσεις Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 1997 & 2004.

76. Στο ίδιο, σ. 159-160.

77. E. Haas, *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*, ό.π. σ. 48.

Αυτό όμως προϋποθέτει σαφήνεια επιδιώξεων και σκοπών⁷⁸ αλλά και οικοδόμηση διαδικαστικής συναίνεσης.

5. Ταυτόχρονα η επιθυμητή εκχείλιση και σε άλλους τομείς χαμηλής πολιτικής θα μπορούσε να επέλθει ως αποτέλεσμα γενίκευσης της ίδιας της διαδικασίας εκμάθησης η οποία, ως γνωστόν, προϋποθέτει ενουνειδητη απόφαση και επιθυμία των διαφόρων «παικτών» –συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών κομμάτων– να αξιοποιήσουν και ενδεχόμενα να προσαρμόσουν και σε νέες καταστάσεις τα διδάγματα και τις εμπειρίες που ήδη απέκτησαν από κοινού, αφού έχουν ήδη σταθμίσει τον τρόπο με τον οποίο τα ιδιοτελή τους συμφέροντα θα μπορούσαν να εξυπηρετηθούν καλύτερα.⁷⁹

Δεδομένου δε ότι μόνο συγκεκριμένα λειτουργικά προγράμματα και προσεγγίσεις έχουν τη δυνατότητα εκχείλισης και συμβολής στη μεγιστοποίηση τόσο της ευημερίας των πληθυσμών όσο και της ίδιας της διαδικασίας ολοκλήρωσης,⁸⁰ είναι προφανές ότι τα πολιτικά κόμματα θα στρέψουν στους τομείς αυτούς το ενδιαφέρον τους, όπως συνέβη ήδη με συγκεκριμένους τομείς που αποτέλεσαν αντικείμενο συμφωνιών χαμηλής πολιτικής, π.χ. η Κοινή Γεωργική Πολιτική.

6. Τέλος δεν θα πρέπει να μας διαφεύγουν οι αυτοκριτικές παρατηρήσεις του Ernst Haas ότι τα πραγματιστικά συμφέροντα, ακριβώς επειδή είναι πραγματιστικά και δεν ενισχύονται από βαθιές ιδεολογικές και φιλοσοφικές δεσμεύσεις, είναι εφήμερα.⁸¹ Αντίθετα αποφάσεις που βασίζονται στην υψηλή πολιτική και σε θεμελιώδεις δεσμεύσεις είναι αναμφίβολα πιο στέρεες από δεσμεύσεις που στηρίζονται σε πραγματιστικές προσδοκίες.⁸²

Για τον λόγο αυτόν ο ρόλος των εθνικών πολιτικών κομμάτων μπορεί να αποβεί καθοριστικός στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αφού τα κόμματα συγκροτούνται και λειτουργούν στη βάση ιδεολογικών και πολιτικών δεσμεύσεων. Άλλωστε, όπως επισήμανε και ο Haas, «η ολοκλήρωση και η απο-ολοκλήρωση είναι δύο διαδικασίες που αναπτύσσονται ταυτόχρονα».⁸³

78. Στο ίδιο.

79. Στο ίδιο

80. Στο ίδιο, σ. 47.

81. E.B. Haas, «Uniting Europe and Uniting Latin America», *ό.π.*, σ. 327-328, αλλά και Π. Ήφαιστος, *Θεωρίες διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, *ό.π.*, σ. 181.

82. Στο ίδιο

83. E.B. Haas, «Uniting Europe and Uniting Latin America», *ό.π.*, σ. 315, και Π. Ήφαιστος, *Θεωρίες διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, *ό.π.*, σ. 180.